

PERSONALIA
 ПЕРСОНАЛИИ
 PERSONAL NEWS

BƏKİR ÇOBANZADƏ – 125

Türk dünyasının görkəmli alimi Bəkir Vahab oğlu Çobanzadə 15 may 1893-cü ildə Kırım Quberniyası Simferopol qəzasının Qarasubazar kəndində çoban ailəsində anadan olmuşdur. İlk təhsilini istanbullu Yusif Ziyanın açdığı “Rüşdiyyə” məktəbində almışdır. 1906-cı ildə daxil olduğu məktəbi 1909-cu ildə Əliyul-əla şəhadətnaməsi ilə bitirərək elə həmin il təhsilini davam etdirmək üçün Türkiyəyə getmişdir. Burada dərhal məktəbə daxil ola bilməyən Bəkir İstanbulda bir çayçının dükanında şagird işləyir. Təsadüfən bir gün Kırım tələbə təşkilatının sədri Cəfər Seyid Əhməd bu çayçı dükanına gəlir. Gənc həmyerlisindəki istedadı görüb onu İstanbul “Sultaniyyə”

məktəbinə aparır. B.Çobanzadə 8 dekabr 1915-ci ildə İstanbul “Sultaniyyə” məktəbini bitirir. Eyni zamanda o, universitetin 3 illik ərəb və fransız dilləri üzrə ali kursunu bitirmişdir. 1915-ci ilin axırında vətənə qayıdan Bəkir “Sultani” məktəbinin zamanəti ilə 1916-cı ildə Macarıstanın Peste Universitetinin Filologiya-fəlsəfə fakültəsinə daxil olur.

1919-cu il mayın 15-də həmin universiteti bitirən gənc Bəkir 1920-ci ildə akademik Dül Nemetin rəhbərliyi ilə “Kodeks Kumanikus”da zahiri ahəng uyğunsuzluğu və türk dillərində məxrəc problemləri” mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə edir. O, İsveçrəyə, bir müddət sonra İstanbula gedir, daha sonra isə vətənə qayıdır.

1922-ci ildə Kırım Universitetində professor vəzifəsinə təyin edilir. Bir müddətdən sonra həmin universitetin rektoru seçilir (amma mərkəz təsdiq etməmişdir).

1924-cü ilin aprelində S.Ağamalıoğlu onu Bakıya dəvət edir. 1924-cü ilin sentyabr ayında Bakıya gələn alimin bütün həyat və fəaliyyəti Bakı ilə–Azərbaycanla bağlıdır.

Bəlli olduğu kimi, 1922-ci ildə S.Ağamalıoğlunun rəhbərliyi ilə Bakıda Yeni Türk Əlifbası Komitəsi yaradılmışdı. O vaxt Azərbaycanda yazı və dilin səs sistemi arasındakı münasibəti düzgün qiymətləndirə bilən, dilimizin fonetik sisteminə uyğun hərfi işarələr sistemindən ibarət əlifba tərtib edə bilən mütəxəssis alimə ehtiyac var idi. S.Ağamalıoğlu belə bir alimi Kırım Simferopol Universitetinin professoru B.V.Çobanzadənin şəxsinə tapdı. 1924-cü ilin aprelində Bakıya, Yeni Türk Əlifbası Komitəsinə elmi rəhbərliyə dəvət edilən B.Çobanzadə həmin ilin sentyabr

ayında buraya gəldi. B.Çobanzadə Bakıya gələn kimi coşqun elmi, pedaqoji və ictimai fəaliyyətə başladı. O, Bakıda Yeni Türk Əlifbası Komitəsinin elmi rəhbəri, ADU-nun Türk dili və ədəbiyyatı kafedrasının müdiri və professoru, Şərq fakültəsinin dekanı, Azərbaycan Maarif Nazirliyi nəzdində Terminologiya Komitəsinin rəhbəri, Azərbaycan Tədqiq-Tətəbbü Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin elmi katibi, həmin cəmiyyətin tarix və dilçilik seksiyasının rəhbəri kimi geniş elmi və ictimai iş aparırdı. 1929-1930-cu illərdə Azərbaycanı Tədqiq və Tətəbbü Cəmiyyəti əsasında elmi-tədqiqat institutu yaradıldıqdan sonra o, burada aspirantura xətti ilə yüksəkixtisaslı milli filoloq kadrların yetişdirilməsi işində var qüvvəsi ilə çalışır. Milli filologiyamızın görkəmli nümayəndələrindən M.A.Dadaşzadə, M.Şirəliyev, F.S.Qasımzadə, Ə.M.Dəmirçizadə, M.H.Hüseynzadə, Q.K.Bağirov, Ə.Cəfər və bir çox başqaları B.Çobanzadənin yetirmələridir. Elmi-tədqiqat sferasının genişliyi, ictimai fəaliyyətinin coşqunluğu, pedaqoji işinin səmərəliliyi ilə B.Çobanzadə nəinki ittifaq, habelə dünya miqyasında şöhrət qazanmışdı. Bunu Bakı Dövlət Universitetinin professoru kimi B.Çobanzadənin Moskva, Kazan, Daşkənd, Alma-Ata (indi Almatı) və başqa şəhərlərdəki elmi məruzələri və 1932-ci ildə Paris Beynəlxalq Linqvistlər Cəmiyyətinin üzvü seçilməsi bir daha təsdiq edir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərdiyi 13 il ərzində dilçiliyimizin, ədəbiyyatşünaslığımızın, habelə dil və ədəbiyyat tədrisi metodikası elminin inkişafına misilsiz kömək etmiş olan B.Çobanzadə bu sahələrə 15 kitab və 100-dən artıq elmi məqalə həsr etmişdir. “Türk-tatar lisanıyyətinə mədxəl” (1924), “Türk dili və ədəbiyyatı tədrisi üsulu”, I qisim (1926), “Türk dili və ədəbiyyatı tədrisi üsulu”, II qisim (1926), “Türk-tatar dialektolojisi” (1927), “Türk dili” (1929), “Türk ədəbiyyatı” (1929), “Dil və imla məsələləri” (1932, Daşkənd), “Türk qramerini” (F.Ağazadə ilə birlikdə, 1929),

“Elmi qramerin əsasları” (Q.K.Bağirovla birlikdə, 1932), “Türk dilinin metodikası” C.Məhəmmədzadə ilə birlikdə, 1932), “Türk dili və ədəbiyyatı” (B., 1936) əsərlərini nümunə göstərmək olar. Alimin maraq dairəsi, demək olar ki, bütün türk dillərini əhatə edirdi. Belə ki, onun “Nəvainin dili və dilçiliyi” (B., 1926), “Bayqara divanı” (B., 1926), “Til və imlo metodikası məsələləri” (Oçerklər seriyası. Daşkənd. 1932), “Qumıq dili və ədəbiyyatı tədqiqləri” (B., 1926) və s. əsərləri dediyimizi sübut edir.

B.Çobanzadənin türkologiya qarşısında ki ən böyük xidmətlərindən biri onun Birincisi Türkoloji Qurultayın hazırlanması və keçirilməsindəki fəaliyyəti oldu. Onun bütün türk xalqlarının hər biri üçün yeni əlifba layihəsi hazırlamaqda böyük xidməti oldu. Qurultayda bir neçə dəfə çıxış etmiş, cəsarətli fikirlər söyləmişdir. Demək olar ki, bütün mübahisələrdə ən kəsərli sözü B.Çobanzadə deyirdi. Qurultayın çağırılması və keçirilməsi işinə elmi rəhbərliyi o edirdi.

Alimin qələmi püxtələşməkdə, elmi nüfuzu getdikcə artmaqda idi. O, bir tərəfdən Xətai, Füzuli, Nəvai haqqında monoqrafiyalar yazır, “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının dili” adlı monoqrafiyasını tamamlayır, digər tərəfdən rus, özbək, tatar, qumıq və s. dillərdə elmi məqalələr nəşr etdirirdi.

B.Çobanzadə görkəmli linqvistik, metodist və ədəbiyyatşünas olmaqdan əlavə, həm də şair olmuşdur. Bədii yaradıcılığı ilə o, görkəmli sənətkarlar səviyyəsinə yüksələ bilmişdir. O, bədii yaradıcılıqla, əsasən, gənclik illərində, Oktyabr inqilabına qədər tələbə olarkən məşğul olmuşdur.

Bu kiçik yazını B.Çobanzadənin “Buludlar” adlı şeirindən bir bəndlə tamamlamaq istəyirəm.

*Buludlar, buludlar, ölmək istərəm,
Sonra da göylərdə gülmək istərəm –
Alınız gedəlim dərya üzünə
Baxalım yaxından zöhrə üzünə.*

Adil Babayev